

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

Yıl / Year: 2, Cilt / Volume: 2, Sayı / Issue: 4

Temmuz / July 2024

Ss. / Pp. 44-63

Yayına Geliş Tarihi / Article Arrival Date
08.07.2024

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date
31.07.2024

TÜRK SAHNE SANATLARI'NDA SAHNE VE SEYİRCİNİN EVRİMİ

Elif SAYIN¹

Altan ALKAN²

Özet

Bu çalışma, Türk sahne sanatlarının tarihsel evrimini ve sahne ile seyirci algısının müzik ve tiyatrodaki tür-tema çeşitliliği üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Geleneksel ve modern dönemler arasındaki farklılıklar üzerinde durularak, kültürün bu süreçteki önemi ve Türk toplumunun kültürel değişimiyle olan ilişkisi incelenmiştir.

Metodolojik olarak nitel araştırma yöntemleri kullanılmış olup, yazılı belgeler, görsel kaynaklar, kitaplar, tezler ve makaleler gibi çeşitli kaynaklardan derlenen verilerle derleme yapılmıştır. Bulgular kısmında elde edilen somut veriler sunularak, sahne sanatlarının tür ve tema çeşitliliği üzerindeki etkileri detaylandırılmıştır. Sonuçlar bölümünde ise bu bulguların akademik bir çerçevede değerlendirilmesi yapılarak, araştırmanın genel sonuçları ortaya konmuştur. Sanatın geçmişten günümüze sahne sanatlarının geldiği nokta, sanatın tiyatro ile ilişkisi, tiyatronun müzikaller üzerine etkisi; tiyatro mekanlarının seyirci üzerindeki etkisi, alan ve etkileşim unsurlarının birlikte olduğu örneklerle somutlaştırılmıştır.

Sonuçta, Türk sahne sanatlarının kültürel ve tarihsel bağlamda analiz edilmesiyle, sahne sanatlarının geleceği ve kültürel dinamikler hakkında önemli bir bakış açısı sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sahne Sanatları, Tiyatro, Müzik, Akustik.

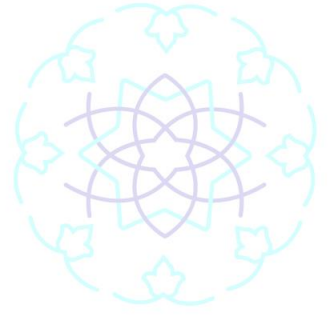
¹ Nişantaşı Üniversitesi, Araştırma Görevlisi Doktor, elif.sayin@nisantasi.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6594-0958

² Nişantaşı Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, hayalperdesi@gmail.com, ORCID: 0009-0003-0775-2360

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

EVOLUTION OF STAGE AND AUDIENCE IN TURKISH PERFORMING ARTS

Abstract

This study examines the historical evolution of Turkish performing arts and the influence of the stage-audience dynamic on the diversity of genres and themes in music and theatre. Emphasizing the differences between traditional and modern periods, it investigates the cultural significance during these phases and its relationship with cultural change in Turkish society.

Methodologically, qualitative research methods were employed, compiling data from various sources such as written documents, visual materials, books, theses, and articles. The findings present concrete data elaborating on the effects of performing arts on the diversity of genres and themes. The conclusions section evaluates these findings within an academic framework, elucidating the broader implications of the study.

Specifically, the study substantiates the evolution of performing arts from past to present, the intersection of art with theatre, and the influence of theatre on musicals. Examples are provided to illustrate the impact of theatre venues on the audience and the elements of space and interaction.

Ultimately, this analysis of Turkish performing arts within their cultural and historical contexts offers a significant perspective on the future of performing arts and cultural dynamics.

Key Words: Performing Arts, Theatre, Music, Acoustics.

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

Giriş

Tüm disiplinleri parçalarına böldüğümüzde ya da parçaları birleştirdiğimizde genelden özele ya da özelden genele bir yol haritası oluşturmamız gerekmektedir. Müzik ve tiyatro sanat dallarının da bir bütünün parçası olduğu düşünüldüğünde genelden özele doğru bir yol haritası çizmek uygun olacaktır. Sahne sanatlarındaki tür ve çeşitliliğe değinmeden önce genelden özele kavramsal açıdan kültür kelimesine bakıldığında, etimolojik kökeniyle ‘toprağın işlenmesi’ ile ilgili olan kültür kelimesi (Osmanlıca’da hars, Türkçe’de ekip biçmek, ekin almak ve kültür, İngilizce’ de culture, Almanca’da kultur, Fransızca’ da culture, Arapça’da sakafi, Farsça’da ferhengi) uygarlıkları, inançları, ahlakı, sanatı, hukuku, gelenek ve görenekleri, insani değerleri, topluma ait bütün değerler bütünüdür (Tylor, 1883, s. 5).

Ziya Gökalp’in Hars ve Medeniyet adlı kitabında da kültürün tanımı için şu satırlar yer alır:

Hars (milli kültür) ile medeniyet arasında hem birleşme hem ayrılık noktaları vardır. Kültür ile medeniyet arasındaki birleşme noktası, ikisinin de bütün toplumsal hayatları içine almasıdır. Din, ahlak, hukuk, akıl, estetik, iktisat dil ve teknikle ilgili yaşayışlar. Bu sekiz türlü toplumsal hayatın bütününe kültür adı verildiği gibi, medeniyet de denilir. İşte, kültür ve medeniyet arasındaki birleşme ve benzerlik noktası budur (Gökalp, 2016, s. 13).

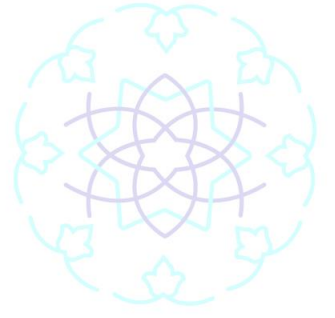
Yani, kültür denilince akla gelen manevi ve maddi değerler (bilgi, sanat ve sanatın dalları, hukuk, felsefe, eğitim ve folklor), kültürün parçalarını oluşturan unsurlardır. Maddi manada üreme ve üretimi de kapsayan kültür kavramı entegre olduğu tüm unsurlarla yeni bir varlık kazanır. Yine kavramsal açıdan insan ile doğanın etkileşiminin maddi ve manevi çıktıkları olarak da nitelendirilebilir.

Sanat da değişebilen ve gelişen yapısıyla, kültürün oluşum fikrinden beslenir. Kültür, farklı toplumsal yapılarla her zaman özgünlüğünü koruyarak; sanat, felsefe, eğitim, din, gelenek ve görenekler gibi manevi ürünlerle bilim ve teknolojinin ürünü olan makina ve benzerleri de

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

yine kültürün bilgi, beceri tanımlarıyla örtüşerek kültürün özgün yapısına katkı sağlarlar. Sanatta da üretim, gelişimin, yenilenme, çoğalma gibi kaygılar yeni eserlerin oluşuma zemin oluşturmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca geçtiği dönem gereği şekil değiştirmiş gibi görünse de kültür temelde üreten ve ürettiğinden beslenen bir mekanizmadır. Bu sebeple kültürü bir bütün ve bir sistem olarak düşünmemiz doğru olacaktır. Bu sistem bütünleştirici ve yaratıcı bir yapıda olup, sanatın yaratıcı tarafını da beslemektedir. Kültürden doğrudan beslenen sanatın farklı disiplinlerindeki aynı kalan özelliği yeni ve özgün şeyler ortaya koyma fikridir. Bu tiyatro, müzik, resim, heykel, mimari ya da plastik sanatlar olabilir.

Sanatın görünme şekli değişse de değişmeyen tek şey üretim fikridir. Bu fikir ön yargısız, gelişime paralel giden, dinamik, değişime açık yapıdadır. Tiyatro sanatı ve müzik sanatının aynı paydada seyirciye hitabı da bu fikri destekler. Sanat her zaman kendinden öncekinin üstüne yeni şeyler ekleyerek gider. Bu fikir seyircinin merakını cezbeder ve yeni yaratıların da önünü açar. Antik Yunan'dan günümüze kadar değişimini farklı coğrafyalarda otantik yapıyla beraber şekillerinden tiyatro ve müzik sanatının seyircisi de evrimleşen sanatla birlikte değişmektedir. Bunu belirleyen bazı unsurlar; tiyatrodaki mekân algısı, oyun yerlerinin türü, tiyatronun yapısı, görseli destekleyecek işitsel unsurların konuya katkısıdır.

Tiyatro

Mekân

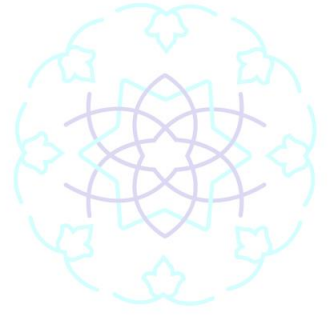
Mekân denildiğinde sadece bir sahne sanatı performansının sergilenme yeri olarak düşünülmemeli; sahnenin yer aldığı yapının mimarisi, bu yapının şehir içindeki pozisyonu, şehir tarihindeki yeri ve önemi gibi hususlar da dikkate alınarak sosyolojik açıdan değeri unutulmamalıdır. Sahneler, antik çağdan günümüze kadar, toplumun ortak hafızasını oluşturduğu, ortak duyguların yoğun şekilde paylaşıldığı, mimari sınırların aşılarak kentin ruhuna değer katıldığı yerler olarak kullanılmıştır.

“Toplumsal münasebetlerin sanat mekânları perspektifinden örgütlenmesi ile ideolojinin ve ekonomik işleyişin mekân üzerindeki tahakkümü, sanat ve mekân ilişkisinin kentlilikle

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

beraber okunmasını gerektirir.” (Er, 2019, s. 3). Tiyatro, ilk olarak seyirci ve oyuncularla sınırlı herhangi bir mekânda oynanan bir performans biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonraları, etrafında ahşap oturma sıralarının bulunduğu sıkıştırılmış toprak tabanlı bir alan olan orkestra ve ahşaptan yapılmış basit bir sahne binası olan skene gibi mimari unsurlarla gelişmiş bir yapı haline gelmiştir.

Roma’daki Kolezyum (Milattan önce 80, İtalya), Sidney’deki Sidney Opera Evi (1973, Avusturalya), Londra’daki Eski Webley Stadyumu (1923, İngiltere) New York Broadway’deki Beacon Tiyatrosu (1929, Amerika Birleşik Devletleri) gibi tarihi yapılar sanat-mekân-şehir-toplum ilişkisine örnek gösterilebilir.

Sanat ve mekân ilişkisi iç içe pek çok katmandan oluşur. Bu katmanlar; şehir ölçeğinden, sanatçıların vücut devinimlerine dek sanat performanslarına nüfuz eder. Yapının mimarisi, binanın şehirdeki pozisyonu, mekânın çevresiyle ve de toplumla oluşturduğu bağ, mekânının uzay/mekân ilişkisi, kullanılan dijital ve teknolojik araçlar, seyircilerin ve sanatçıların birbirleriyle olan ilişkisi, sanatçıların sahnedeki aksiyonlarından, ışığın kullanımından doğan mekânsallaşmayı kapsar.

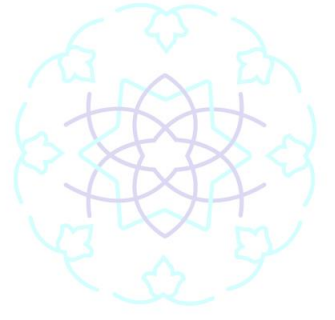
Tarihsel süreçte değişime uğrayan teknoloji ve mekanlar toplumun kültür yapısını ve seyirci alışkanlıklarını da değiştirebilmektedir. Görme Biçimleri kitabının yazarı John Berger’in de dediği gibi “Her imgede bir görme biçimi yatar” Türkiye’de müziğin, tiyatronun kısaca sanatın güncel durumunu tartabilmenin temel koşulu, görme biçimlerinin çeşitliliğini baz alarak, teknolojik ve mekânsal değişimlerin değerlendirilmesidir. “Batılılaşma idalleri ile İtalyan tipi çerçeve sahnenin Türk tiyatrosuna hâkim olması, tiyatronun özel bir alana çekilmesine ve kamusal alanda yaşam bulabilen geleneksel tiyatronun özgün mekânsallığının giderek silinmesine neden olmuştur” (Er, 2019, s. 3).

“Anadolu topraklarında sanat mekanlarının varoluşu antik dönemlere kadar uzanmaktadır” (Çalışlar, 1993, s. 67). “Tiyatronun kökenine inildiğinde ise coğrafyaların sanıldığı aksine keskin hatları olmadığı görülür. Henüz daha tiyatronun doğuş evresinde,

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

Eruripides'in *Bakkhalar* oyununda da yer aldığı gibi Dionysos'un Helen ülkesine Anadolu'dan geldiği düşünülmektedir" (Er, 2019:14).

Türk tiyatrosu daha çok 19. Yüzyıl başlarında modernleşme etkisiyle Doğu tiyatrosu yerine Batı tiyatrosunu ideal olarak algıladığı için tesir sahasını Batıyla; oyun türleri, yeni oyun yazımları, oyunculuk, sahne mimarisi, sahne dekoru, ışık ve ses, teknoloji kullanımları gibi farklı tiyatro unsurları doğrudan modern dünya tiyatrosuyla alışverişinin sonucudur.

Geçmişten bugüne Türkiye'de sanat performansları ve özellikle de tiyatro oyunları pek çok farklı mekânda sergilenmiştir. Antalya'daki Aspendos Tiyatrosu'ndan (Milattan sonra 161-180); İstanbul'da yenilenen Atatürk Kültür Merkezine kadar irili ufaklı pek çok mekân sanata ev sahipliği yapmıştır.

Oyun Yeri

Mekân, tiyatro ve müzik yapıtı olarak gösterinin vazgeçilmez unsurudur; gösteri ancak ve ancak belli bir gösterim yeriyle birlikte var olabilir. Yer ve zamanla bütünseldir sanat yapıtı.

Tiyatro özelinde ise oyunların geleneksel tiyatro yapıları haricinde sergilenmesi hususunda mekân tercihinde üç alternatiften konuşulabilir. Örneğin eski bir endüstri binası, tiyatro yapısı olarak inşa edilmemiş olsa da çevre düzeni sahne plastiği bakımından uygun görülen kapalı bir yerdir; bu tür mekanlar arasında, kiliseler gibi, oyunun özgün içeriğine özel yerlerden de yararlanılabilmektedir. Tarihi bir oyunun kale surlarında ya da bir sarayda oynaması gibi.

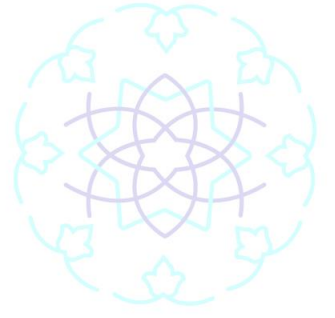
İkinci tarz, toplumsal-siyasal gelişimlere, toplum gündemine eş zamanlı olarak, sokak tiyatrosu örnekleridir. Eylem tiyatrosu, gerilla tiyatrosu, proleter tiyatrosu gibi etkinlikler, sergi yeri olarak sokağı seçmekte, gündelik yaşamda izleyicilerin gösterinin içinde kendiliğinden katmayı pro-aktif olmayı amaçlamaktadır.

"Üçüncü alternatifse, açık hava dinletileri ya da tiyatrolarıdır. Mağara, orman, kırılık gibi açık hava mekanlarının oyun yeri olarak alan bu anlayış, daha çok tiyatronun dini ritüel

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

köklerinden ilham aldığı kadar açık havayı başlı başına bir estetik unsur olarak görme anlayışından da kaynaklanmaktadır” (Çalışlar, 1993, s. 67).

Oyun yeri olarak gösteri yapıları da kendi içinde temel farklar gösterir: açık hava tiyatro yapıları ve kapalı tiyatro salonları. Sokak tiyatrosu da açık hava tiyatrosu kapsamı içine girer. Geniş anlamı içinde alındığında, örneğin Eski Mısır, Hindistan, Çin ve Japonya'da dinsel niyetle yapılan tiyatral gösterilerin yer aldığı tapınak avluları; yine açık havada gerçekleştirildiği için, örneğin köy seyirlik oyunlarının yer aldığı açık köy meydanları; ortaoyununun gerçekleştirildiği açık alanlar, kilise avluları, orta çağ tiyatrosunun yer aldığı sokaklar, Altın Çağ İspanyol tiyatrosunun oyun yerleri olarak avlular, panayır tiyatroları açık hava tiyatrosu kapsamında gösterilebilir.

“Açık hava tiyatroları, açık havada olmanın yanında, kendine özgü bir mimari tarz da kazanmış tiyatrolardır; örneğin, Antik Yunan açık hava tiyatroları, antik Roma amfi tiyatroları, Elizabeth dönemi İngiliz tiyatro yapıları, bütün bunlar, açık hava tiyatro yapılarıdır” (Çelebi, 1992, s. 15). Açık hava tiyatroları, son yıllarda, geniş kitlelere gösteriler sunabilmek için örneğin, İstanbul Açık Hava Tiyatrosu, Rumelihisarı Tiyatrosu, Bostancı Gösteri Merkezi yaygınlık kazanmış tiyatro- gösteri yapıları biçimidir.

Kapalı tiyatro yapıları söz konusu olduğunda alternatif mekanları kafe- tiyatro, kabare, varyete, revü, bar tiyatrosu gibi gösterilerin geçtiği kapalı oyun yerlerini bu kapsam içinde sayabiliriz.

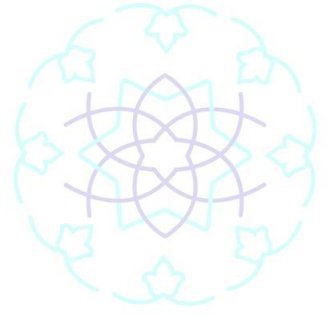
Tiyatro Yapıları

Tiyatro yapıları, oyunun sergileneceği yapıların tasarımı ve inşası olarak tiyatro mimarisi alanı içine girerler. Bu yüzden, tiyatro mimarisi hem tiyatrodan hem de mimarlıktan kaynaklanan ikili bir özellik göstermektedir. Bu anlamda da tiyatro yapıları, mimarlıkta özgün bir alanı oluşturur, özgün uygulamaları gerekli kılar. Bu uygulamalar, birçok koşulla bağlıdır. Bunlar, genel etkenler ve özel etkenler olmak üzere, iki öbekte toplanabilir. Genel etkenlerin ilki,

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

toplumsal-kültürel sistemdir. Belli bir toplumun kültürel düzeyi, tiyatro yapısına gereksinimini ortaya koymaktadır (Er, 2019, s. 4).

Bu nedenle zamanla ilk bakışta aynı gibi görünen mekanların derin sosyolojik, antropolojik ve mimari incelmelerden sonra birbirlerinden büyük farklılıkları oldukları ya da sonradan dönüştürüldükleri ortaya çıkmıştır. Örneğin, Antik Yunan tiyatro yapıları, Roma İmparatorluğu elinde Roma-Hellen tiyatro yapılarına dönüştürülmüştür.

Antik Roma'da gösterişe önem verildiğinden, tiyatro yapılarının kentin dinsel kutlama özelliklerine bağlı olarak yer aldığı Antik Yunan'dakinin tersine, kent içinde yapının dış görünüşünün ortaya çıkacağı herhangi bir yere, dolayısıyla da yamaçlara değil, düzlüklere kurulmuştur. Bu nedenle de oyun yeri ile izleyici yeri birleşmiş ve dikey değil yatay özellik kazanmıştı; dinsellik önemini yitirdiğinden, koronun önemi azaldığı için, orkestra yerini küçük bir yarım-çember almış; toplumun sınıf yapısını gösterecek biçimde, izleyicinin oturma yerleri kendi içinde ayrılmış; yine toplumun görkemini yansıtacak biçimde, Antik Yunan tiyatro yapılarının sade yapısının tersine, gösterişli süslemeler, mermer işçilik, heykeller yapıya girmiştir. Roma-Helen tiyatro yapıları, daha sonra 400 yıl boyunca, Rönesans dönemine kadar önemlerini korumuştur (Çalışlar, 1993, s.70).

Rönesans sonrası başta İngiltere olmak üzere zamanla tüm kıta Avrupası'nda tiyatrolar halkın gündelik alışkanlıklarına imkân tanıyacak, toplumsal sınıfları bir araya getirecek açık havada etkinlikleriyle yine bir arada olmaya olanak veren ancak sınıf farklarının hala ayırt edilebileceği yerleşim düzenlerine sahip, soyluların locada, burjuvaların asma katlarda, alt tabakanın sahne düzlüğünde yer aldıkları yapılara dönüşmeye başlayacaklardır.

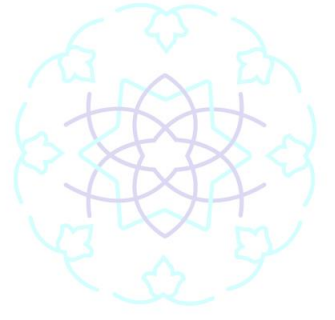
Bugünkü tiyatro yapıları biçimine de karşılık veren tiyatro yapıları Rönesans İtalya'sının ürünü (Teatro Olimpico, Teatro Farnese) ve antik Yunan ve Roma dramasının gerçekleştirilebilmesi amacıyla, antik tiyatro yapılarının yeniden yapımı girişimi sonucu olmuştur. İlk kapalı tiyatro yapılarının örneklerini de oluşturan Rönesans İtalyan tiyatro yapıları, antik tiyatro yapısı ilkellerinin kapalı ortama uyarlanmasıdır; örneğin, izleyici yeri çember biçimliyken yarı değirmi biçimi almış, orkestra sahne çukuruna yerleşmiş, açık doğa izlenimi

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

yaratabilmek için izleyici yerinin tavanı gökyüzü görünümünde boyanırken, yan duvarların önyüzleri de aynı anlamda boyanmış, ortam olarak açık doğa ve açık alanlar perspektif tekniğiyle boyalı sahne dekoru olarak yer almış, köşegen sahne yine perspektifle derinlik kazanmış, sahne dekoru resimleri kulisli sahne aracılığıyla değiştirildiğinden oyun düzlüğü de oyun sahnesi ve görüntü sahnesi olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Çalışlar, 1993, s. 71).

Zaman geçtikçe tiyatro, opera daha çok soylu kesim tarafından benimsenmiş, saray çevrelerinin himayesinde kalmıştır. Rönesans'ı takiben Barok dönemde ise sahne ile izleyici yeri, arada yer alan orkestra (opera) dolayısıyla ikiye ayrılmış, perspektifli U biçimli izleyici yeri egemen olmuştur. Barok tiyatro yapıları 19. yüzyıla kadar egemenliğini sürdürürken, Fransız asmatat localı tiyatro yapıları da temel tiyatro yapısı biçimi olarak 20. yüzyıla kadar sürebilmiş ancak aşırı gösteriş ve şatafat zamanla halkın bu tarz gösterilerden uzaklaşmasına sebep olmuş başta Fransa ardından İtalya ve İngiltere'de romantizm hakim olmaya başlamış sonraki yıllarda Rus ekolü ve Stanislavski'nin etkisiyle tiyatrodaki gerçekçilik akımı hakim olmuş gerek sahneleme teknikleri gerekse oyun içerikleri bakımından tiyatroya yeni bir anlayış hakim olmuştur (Çelebi, 1992, Ss. 77-78).

Türkiye'deki sanat mekanları da Batı tiyatrosunun etkisinde şekillenmeye devam etmiş uzun yıllar başta Devlet Tiyatrosu olmak üzere pek çok kurum İtalyan Çerçeve tarzı tiyatro salonları inşa ettirmiştir.

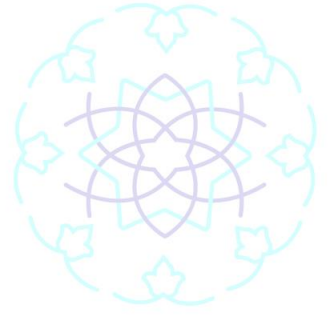
Mekân üzerinden bir tarih sunumu Türkiye tiyatrosu için de başka sonuçlar göstermektedir. Türkiye tiyatrosunun mekân tarihi, siyasi sebeplerle bağlantılı olarak sert dönüçümler içerir. Tanzimat Dönemi'nde devleti kurtarmak için yürütülen Batılılaşma politikalarının etkisi tiyatrodaki da görülmüştür. 1839 yılında tiyatro binalarının inşasıyla beraber Batılı tarzda tiyatroların yolları açılmıştır. Batılı anlamdaki tiyatroya yönelik ilk resmi hareket 1914'te Darülbeyazıt'ın kurulması olmuştur. 1940'lı yıllarda hâlâ geleneksel tiyatroların izleri hissedilirken, sonraları Batılı tarzdaki tiyatro diğer türlere üstün gelmiştir (Er, 2019, s.16).

Ne var ki Türkiye'de 1800'lü yılların başından itibaren yapılan tiyatro binalarının büyük kısmı yıkılmış, yanmış, başka kullanımlara verilerek tiyatro ile ilişkisi kesilmiştir. Mekânlar

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

ulusların belleğidir. Ancak tiyatro binalarına karşı alınan yıkıcı tutum sanat kültürünün köklü bir yapıya sahip olamamasına sebep olmuştur.

“Mekân, bireyin duygu ve hatırlama dünyasıyla toplum arasında bir bağ kurmasını sağlayan bir araçtır diyen Posteki; belleğe altlık ya da tutunma noktası yaratan mekânın ortadan kalkması kişisel ve toplumsal belleği tekinsiz hale getirdiğini vurgulamaktadır” (Levent, 2023, s. 333).

Geleneksel Türk tiyatrosunda kamusal alanlar, önemli rol oynarken, seyircinin yoğunlukta olduğu herhangi bir yer o dönemin geleneksel halk tiyatrosu sahnesine dönüşebilir. Sokak, meydan ve yapıların kalıcı olmaması, geleneksel tiyatro anlayışının kalıcılığına yönelik politikaların geliştirilememesiyle Orta oyunu ve Tuluat gibi tiyatro türlerinin de yok olma tehlikesi doğmuştur. Günümüzde tiyatronun her türünde kamu alanlarındaki görünürlüğünün oldukça az olmasının sebeplerinden biri modernleşme beraberinde tiyatronun kurumsallaşıp İtalyan tipi sahnelere taşınmasıdır.

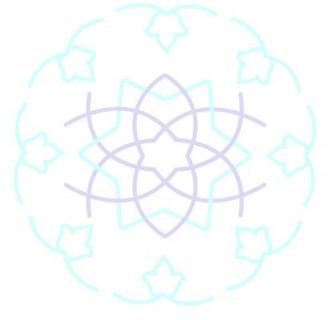
Tanzimat Dönemi’ndeki Batılılaşma politikasıyla, Geleneksel Türkiye tiyatrosunun yerine modern oyunların oynanması için bina gereksinimi şart olmuş, İtalyan tipi sahne yapımı hız kazanmıştır. Türkiye’de tiyatro mimarisindeki tıkanmanın pek çok nedeni bulunmaktadır. Türkiye tiyatrosunun kendini geliştirebilmesi için, oyun metinlerinin içeriğine / işleyişine ya da tiyatro topluluklarının repertuarlarına, oyunculuk biçimine, müzik ve ışık kullanımına yönelik yeniden bir yapılanma zorunludur (Er, 2019, s. 211).

Türkiye’de ekonomik yapının ve sanat politikalarının sonucunda sahneler, genellikle farklı amaçlarla önceden inşa edilen yapıların dönüştürülmesiyle tiyatro hüviyetine bürünmektedir. Bu yüzden, büyük prodüksiyonları gerçekleştirebilecek teknik kapasitede, şehrin meydanıyla ve trafiği ile doğru ilişkisi olan “tiyatro binası” yok denecek kadar az bulunmaktadır. Tiyatro topluluklarının çoğunun hem provalarını hem performanslarını yapabildikleri yerler apartman katından, dükkân ya da depodan devşirme mekanlarda mümkün olmaktadır.

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

Sahne tekniği, bir oyunun teknik olarak yürütülmesi için sahne yapısı içinde yer alan tüm çeşitli aygıt ve donanımı kapsamaktadır. Bunlar, sahne aygıtları, sahne ışıklaması, sahne etmenleri ve güvenlik donanımlarıdır. Teknoloji geliştikçe dijitalleşmenin de etkisiyle çok farklı imkanlar ortaya çıkmıştır. Bu yeni imkanlar yeni oyun tür ve tarzlarını da sergileme olanakları sunmaktadır.

Teknolojide bugün geldiğimiz nokta dijital çağ olarak adlandırılmakta. Eğitimden spora her alanda gerçekleşen değişim sanat alanında da kendini uzun zamandır hissettirmekteydi. Bilgisayarların kullanılmaya başladığı ilk günlerden itibaren sanat alanı da teknolojiden uzak kalamamıştır.

Tiyatro sanatı bulunduğu her dönemde bir şekilde o dönemin tekniğini, teknolojisini bünyesine dahil etmiştir. Yani tiyatro var olduğundan beri çokluortamlı (multimedia) bir yapıya sahip olmuştur. Bunu Aristoteles, “Poetika’da da tragedya ve komedyanın tüm anlatım araçlarından yararlandığını belirterek vurgulamaktadır” (Aydın, 2007, Ss. 19-20).

Steve Dixon da Aristoteles’in savını destekler nitelikte, mekânın içindeki bedeni zenginleştirmek adına içerisine dekor, aksesuar, kostüm, ışık gibi unsurları kattığını, ilave olarak da insan sesini, metni ön plana çıkarttığını böylece de tiyatronun tarihi boyunca yeni teknolojilerin estetik ve dramatik potansiyellerinin farkına vardığını, bunları bünyesine kattığını aktarmaktadır (Aydın, 2007, Ss. 39-40).

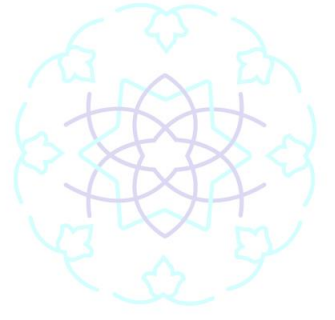
Bu durum da akıllara Richard Wagner’in opera sahnelemelerinden yola çıkarak kaleme aldığı Kunstwerk der Zukunft (Geleceğin Sanat Eseri) adlı makalesindeki Gesamtkunstwerk (Bütüncül Sanat Eseri) kavramını getirmektedir. Wagner burada geleceğin sanat eserlerinin yapısının birçok sanat formunu bünyesinde barındıran, bir arada kullanan şekilde olacağını işaret etmektedir. Yani Wagner, sentez bir sanat yapısını göstermektedir (Aydın, 2023, s. 23).

Tiyatro taklitçi bir sanat olması yani katılımcılar arası doğrudan bir iletişim kurması zorunluluğundan diğer dallardan farklılık göstermektedir. Tiyatronun çekirdeğindeki – şimdi ve buradalık – zorunluluğu, karşılıklı etkileşimi mutlak kılar. Oyuncu ve seyirci temsil boyunca

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

iletişim halindedir. Dijitalleşmenin getirdiği yeni türde tiyatro ve seyirci bir bütündür, bir tek kişidir aslında; kolektif olarak bir araya gelmiş bir bütün olmaktadır. Bu özellik de tiyatroyu diğer sanatlardan ayırmaktadır.

Hibrit Tiyatro

Teknolojinin gelişmesiyle pek çok yeni araç/gereç tiyatro sahneleri için gerekli olmaya başlamıştır.

Hiper medyum, üstün ortam gibi benzer tanımlarla kullanılan çoklu ortam sahnelemeleri, dijital ve sahne sanatlarının melez formu olmakla birlikte geleneksel olanın yarı canlılık kavramını içinde bulundurmaktadır. Sahne uzamının ötesine geçen dijital ekranlar veya projeksiyon yardımlarıyla aktarılan görüntüler anlatımı desteklemektedir. Dijital ekranlardan aktarılan hikâye parçası, geçmiş, gelecek, aktarılmak istenen bir ayrıntı veya başka bir mekân olabilir. Lee Breuer, Richard Foreman, Robert Wilson, Mabou Mines ve Elizabeth LeCompte gibi multimedya sahnelemedeki ilk nesil yönetmenlerin sahnelemeleri, hiperkinetik ortamları, ses ve görüntüyü çoklu hale getiren ekranlar, mikrofonları ve projeksiyon perdelerinin kullanımı ile oluşmuştur (Hatırlı, 2022, s. 93).

Sahneleme olanaklarının gelişmesiyle yönetmenler daha sınırsızca rejiler yapabilmişlerdir.

Türk tiyatrosunda teknoloji etkileşimiyle geliştirilen pek çok kayda değer örnekten bahsedebiliriz. Örneğin, Yolcu Tiyatrosu tarafından ilk kez 3D mapping ve karanlık bir sahnede sadece renkli objelerin görüntülenmesini sağlayan Blacklight teknolojileri kullanılarak sahnelenen Alman yazar Wolfgang Borchert'in *Kapıların Dışında* [Draußen vor der Tür, 1947] adlı savaş karşıtı oyununda ayrıca animasyonlara yer verilir, animasyonlarla gerçek oyuncular iç içe geçirilirken teknoloji oyunun bir parçası olarak sahnedeki yerini alır. İstanbul Şehir Tiyatroları'nda Büyünün Gözleri ve Dar Ayakkabı ile Yaşamak, video teknolojisi kullanılıp farklı dekorlar yaratılarak sahnelenmiştir. Aynı şekilde Kürk Mantolu Madonna dijital teknolojik unsurlarla donatılarak Türk seyircisi ile buluşturulmuştur (Şentürk, 2023, s. 558).

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

Dijital Kukla

Gösterim Terimleri Sözlüğü'nde Özdemir Nutku kuklanın tanımını:” Bazen parmaklara takılarak bazen de iplerle ya da değneklerle oynatılan gösteri bebeklerine verilen ad” şeklinde yapmıştır. (Nutku, 2017, s. 214) Türk Geleneksel Sanatlarında kukla daha çok İbiş (parmakla oynatılan) ya da Karagöz (gölge oyunu) yoğun şekilde kullanıla gelmiştir. Batılı Marionette (ipli kukla) örnekleri ise daha nadir kullanılmıştır.

Bournemouth Üniversitesi'nden I. Childs ise: “Kukla, cansızlarda yaşam yanılması yaratmak için kullanılan tekniktir. 'Dijital kukla nedir?' sorusu 'Kukla nedir?' sorusuyla bağlantılıdır. Bana göre cevap aynı; çünkü her ikisi de yaşam yanılması yaratmak için hareket ettirilen veya manipüle edilen cansız nesnelere” (Childs, 2022, s. 44).

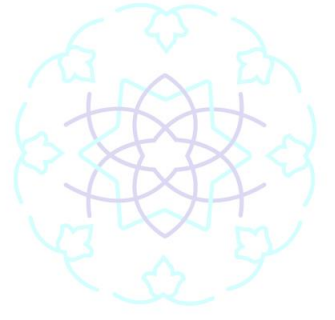
“Kuklanın hareket etmesini sağlayan, eklemlerdeki basit ya da karmaşık mekanizmalar olduğu için; esasen mekanik bilgisi kuklacılıkta eski bir kaynaktır. 20. yüzyıldan itibaren teknolojinin yaygın biçimde ulaşılabilir olması, sanat alanında da yaratıcı deneylere olanak vermiştir. Kukla tiyatrosu ve bilgisayar animasyonlarını bir araya getirerek dijital kuklayı ortaya çıkarmıştır. Farklı kukla türleri farklı oynatım tekniklerini beraberinde getirir ve her birinde kukla ve kuklacı arasındaki mesafe, kuklanın anlamını, temsilini ve kuklacı ile iliş- kisini belirler. Gerek kısmen makine olan kuklalar gerekse dijital kukla söz konusu olduğunda kuklanın ve kontrol mekanizmasının uzaklığı geleneksel türlere göre artmaktadır. Dijital Kukla, gerçek zamanlı bilgisayar animasyonlarında, insan katkısıyla hareket ettirilen ya da hareket yakalama (motion capture) tekniğiyle oynatılan iki ya da üç boyutlu karakterlerin ortak adıdır (Ersan, 2017, s. 262).

Geleneksel yolların kullanıldığı oynatım tekniklerinde oynatıcı ve seyircinin aynı ortamda bulunması ve karşılıklı iletişimi temel gerekliliklerden biriyken dijital kukla teknolojisi ile artık mekândan ve zamandan bağımsız sergilenme imkanları doğmuştur.

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

Müzik Sanatının Sahne Sanatları Seyircisi Üzerindeki Etkisi

Tarihsel süreçte edebiyat, felsefe ve bilimin gelişimini çok yönlü bir ivme ile sanatın farklı dallarının da yükselişini desteklemiştir. İnsanların gündelik hayatlarında kendilerini ifadenin bir biçimi olarak Tiyatro sanatını, sıklıkla hayattan alınmış unsurlarla birleştirmeleri tiyatro sanatının farklı coğrafyalara ulaşmasının da önünü açmıştır.

Müzik sanatı Antik çağdan itibaren tiyatronun bir parçası konumunda, görsel kompozisyonların önemli bir ögesi olmuştur. “Oyuncular, bugün ‘reçitatif ya da ‘ariosi’ diyebileceğimiz biçimlerde söylüyorlar, koro, sahnenin önünde yarım yuvarlak olmuş, kahramanların başlarından geçenlerle geçecekler üzerinde açıklamalar yaparken bir döngüye karşı bir döngüyle antifonal karşılıklar veriyor, böylece bu deyiş ilerde ‘troubadours’ları, ‘minnesinger’lerin, ‘Meistersinger’lerin kullandığı, ozan biçimi dediğimiz ABA biçimini ortaya çıkarmış oluyordu (Say, 2003, s. 52).

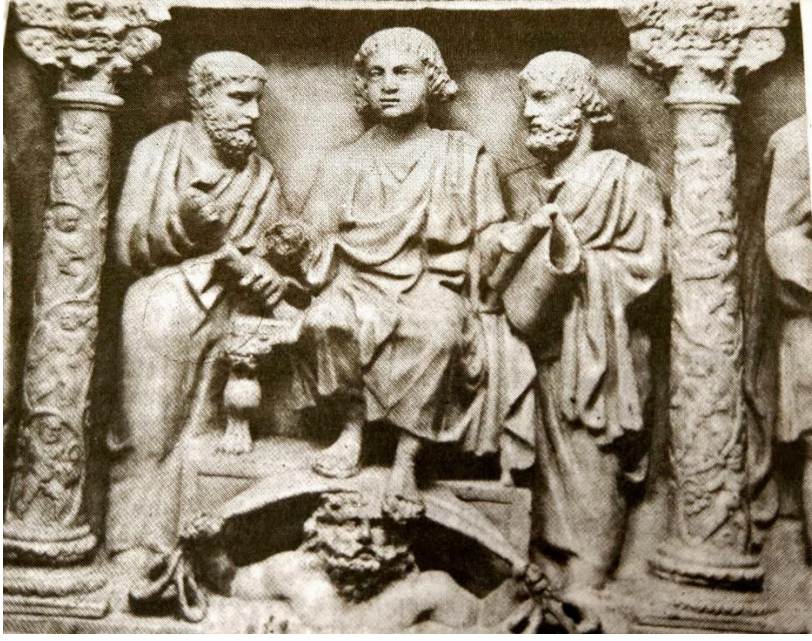
Bir sanat yapıtının sahne üzerinde, en basit tanımıyla algıladığımız haliyle, onu olduğu gibi algılamamızı sağlayan birçok daha enstrüman vardır. Bunlar sahne dekoru, sahne ışığı, görsel öğeler, işitsel öğeler (oyun müzikleri, şarkılar, metni destekleyici ses öğeleri), yazınsal öğeler (sanat metinleri), sanatçılar, sanat metninin kurgusu, sanat yönetmeni, sahne yönetmeni gibi bizim algılamamızı sağlayan bütünün parçalarıdır. Müzik sanatı sahne sanatları içerisindeki işitsel öğelerin tamamını oluşturur demek yanlış olmayacaktır. Düzenli ya da çarpık duyulan sesler görsel kurgular içerisinde, tamamlayıcı işitsel unsurlar olarak bir armoni oluşturur. Bu da sahne sanatlarının farklı disiplinlerinin birbirinden ayrılmayarak birbirini besleyen ve geliştiren yapıda olduğunu göstermektedir. “Cümle, bütün müziksel biçimlerin temel yapısıdır” (Usmanbaş, 1974, s. 3).

Antik Yunan’da temellerinin kayıt altına alındığı tiyatro sanatı, Orta Çağ’ın statik felsefi anlayışının etkisinde, Antik Yunan’ın dinamik anlayışıyla, statik çatışması içerisinde farklılaşmaya devam etmiştir. Burada kilisenin rolü büyüktür. Tanrı inancının tüm sanat dallarını yakından etkilediği Orta Çağ sanatını o dönemin heykellerinde görmek mümkündür.

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

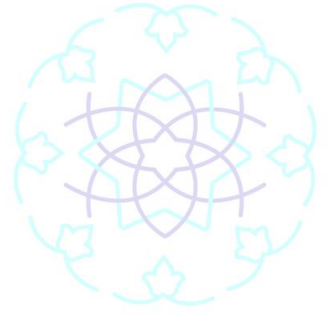
Şekil 1. İsa Peygramber, Aziz Petrus ile Aziz Pavlus arasında: (İsa'nın ayakları gökler tanrısının sırtladığı Gök kubbenin üzerinde) (Say, 2003, s. 70).

Tiyatro sanatının da temel öğelerinden olan ilahi inanç anlayışının, sanatın her alanında işlenir olması sahne sanatları seyircisinin de beklentilerine yön vermiştir. Bu yön veriş tiyatro sahnesindeki dekorlardan, kurgu ve sahne akışının işleniş şekline kadar etki etmiştir. Burada sahne üzerinde zengin görselliğiyle seyircinin müzikal ve oyunculuk anlamında dikkatini çeken opera sanatını eklemek gerekir. Bin beş yüzlerde Kont Bardi'den (Floransa) yayılan Camerata sanat hareketinin yayılmasıyla Opera sanatının temelleri atılmıştır. Bu sanat dalı için, Tiyatro ve müzik sanatının birleşiminin sonucuna opera demek doğru olmayacaktır. Felsefe, edebiyat, mimari gibi farklı disiplinlerin etkileşiminde gelişen opera, müziğin sahne sanatlarındaki yerini güçlendirmiştir. “Sahne müziğinin nasıl olması gerektiği hakkında ilk düşüncelerin Vincenzo Galilei tarafından ortaya konduğu sanılmaktadır. Toplantılarda sözü önemsenen bir kişi olan Galilei, eski dönemin yalınlığına dönmeyi önerirken, müziğin teknik bakımdan yoksunlaştırılmasına göz yumuyordu” (Ataman, 1947, s. 155). Galilei sözlerin yalın, duygu aktarımının güçlü, seyirciyi yormayacak ama içten temaların varlığını savunuyordu. Ancak

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

böylece seyirci eseri özümseyebilirdi. Tiyatro yapıtlarındaki müziğin yeri için bunu savunmak yanlış olmayacaktır. Çünkü dengeyi korumak, metnin vurgusunun ön plana çıkması için mühimdir. Yine Monteverdi de tarihte opera sanatı denilince akla gelen önemli isimlerdendir. Mitolojik öğeleri yapıtlarına konu eden besteci, müzikli dram türünde sahne sanatları ve müzik ilişkisine katkıda bulunmuştur.

Gelişen teknolojik gelişmeler sayesinde Tiyatro'daki müzik kullanımı çok yönlü sebeplerle artarken, seyircinin de sanata yaklaşmasını kolaylaştırmaktadır. Azınlığın tekeline kalmayan sanat böylece farklı coğrafyaların kendi gözünden değerlendirebildiği yapıya bürünmeye başlamıştır. Türk sanatında ise müziğin sahnedeki gücüne örnek olarak Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk kuşak bestecilerinden olan Ahmet Adnan Saygun'un (1907-1991) o dönem Friedrich von Schiller'in 150. ölüm yıl dönümü münasebetiyle bestelediği beş bölümlük eserini örnek gösterebiliriz. Eser, Schiller'in Hile ve Sevgi adlı oyununun açılış müziği olarak konu bütünlüğü içerisinde solo çalgı için bestelenmiştir. Oyunun çeşitli mecalarda gösteriminin ardından eser o kadar beğenilmiştir ki ilk olarak Türkiye-Almanya arası ilişkileri diplomatik anlamda güçlendirmiş ayrıca kültür nişanesi olarak bestecisine ödül getirmiştir. Sanat, kendi disiplinleri içinde birbirinden beslenerek büyürken, teknolojik gelişmelerin de katkısıyla çağımızda yeni bir boyut kazanmıştır. Zaman ve mekân algısının kırıldığı sanal platformlar sayesinde teknolojinin de gücünden faydalanan tiyatro ve müzik sanatı, seyircisiyle daha çabuk buluşur hale gelmiştir. Antik Yunan'dan günümüze kadar neredeyse 29 asırlık süreçte evrim sürecini devam ettiren sanat disiplinleri, sanatın değişmeye mecbur yapısı sayesinde dönüşmeye günümüz sanatı ve sonrasında da devam edecektir.

Bulgular ve Sonuç

Tiyatro seyircisinin müzikli tiyatroya erişimi açısından değişiklikler: Dijitalleşme, tiyatro seyircisini de önemli ölçüde etkilemiştir.

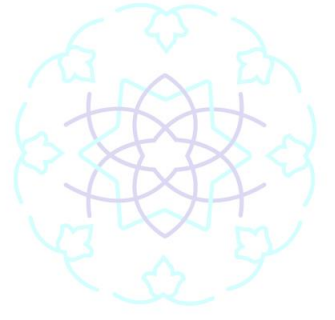
Bu etkilerden bazıları şunlardır:

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

-Daha fazla seçenek: dijital platformlar ve teknolojiler, seyircilere daha fazla tiyatro seçeneği sunmaktadır. Seyirciler artık evlerinde rahatça tiyatro oyunları izleyebilir veya dünyanın her yerinden online tiyatrolara erişebilirler.

-Daha etkileşimli bir deneyim: dijital teknolojiler, seyircilere daha etkileşimli bir tiyatro deneyimi sunabilmekte. Örneğin, seyirciler oyunlar sırasında oylama yapabilmekte veya oyuncularla etkileşime girebilmekte. Oyunun gidişatı ya da sonu hakkında karar verebilmektedir.

-Daha ucuz ve daha erişilebilir: Dijital platformlar ve teknolojiler, tiyatro biletlerini daha ucuz ve daha erişilebilir hale getirebilmektedir. Bu durum, tiyatronun daha geniş kitlelere ulaşmasına ve yeni seyirci grupları kazanmasına katkıda bulunmaktadır.

-Daha fazla müzikli Tiyatro'ya erişmek: Tiyatro hakkında daha fazla bilgi edinmek: dijital platformlar ve teknolojiler, seyircilerin tiyatro hakkında daha fazla bilgi edinmelerine yardımcı olmaktadır. Seyirciler online olarak oyunlar hakkında bilgi edinebilmekte, oyuncularla röportajlar izleyebilmekte veya tiyatro eleştirilerini okuyabilmektedirler.

-Tiyatro topluluğuna katılmak: Dijital platformlar ve teknolojiler, seyircilerin tiyatro topluluğuna katılmalarını kolaylaştırmaktadır. Seyirciler online olarak tiyatro forumlarına katılabilmekte veya tiyatro gruplarıyla etkileşime girebilmekte kimi oyunlarda gösterinin bir parçası olabilmektedirler.

Tiyatro mekanları açısından değişiklikler:

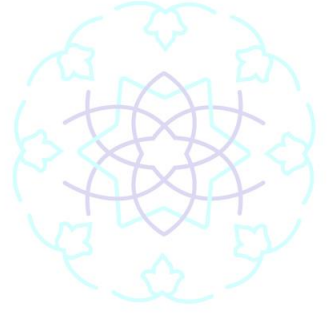
-Dijitalleşme, tiyatro mekanlarını da önemli ölçüde etkilemiştir. Bu etkilerden bazıları şunlardır:

-Esnek ve çok yönlü mekanlar: dijital projeksiyonlar ve sanal gerçeklik gibi teknolojiler, tiyatro mekanlarının daha esnek ve çok yönlü hale gelmesini sağlamaktadır. Bu durum, mekanların farklı türde oyunlara ve performanslara ev sahipliği yapmasını kolaylaştırmaktadır.

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

-Daha küçük ve daha samimi mekanlar: dijital teknolojilerin kullanımı, daha küçük ve daha samimi mekanlarda da etkileyici prodüksiyonlar yapmayı mümkün kılmıştır. Bu durum, tiyatronun daha geniş kitlelere ulaşmasına ve yeni seyirci grupları kazanmasına katkıda bulunmaktadır.

-Uzaktan erişim mümkünlüğü: dijital platformlar ve teknolojiler, tiyatro oyunlarının ve performanslarının online olarak izlenmesini mümkün kılmıştır. Bu durum, coğrafi konumdan bağımsız olarak tiyatroya erişimi kolaylaştırmaktadır.

-Yeni seyirci grupları kazanmak: dijital platformlar ve teknolojiler, tiyatro mekanlarının daha geniş kitlelere ulaşmasına ve yeni seyirci grupları kazanmasına yardımcı olmaktadır.

-Gelir kaynaklarını çeşitlendirmek: Dijital platformlar ve teknolojiler, tiyatro mekanlarının gelir kaynaklarını çeşitlendirmesine yardımcı olabilir. Örneğin, mekanlar online bilet satışlarından, online yayınlardan veya dijital ürün ve hizmetlerden gelir elde edebilmektedirler.

Sanat eğitimi ve farkındalığı arttırmak: dijital platformlar ve teknolojiler, tiyatro mekanlarının sanat eğitimi ve farkındalığı arttırmak için kullanılmasını sağlamaktadır.

Tiyatroda Müzik kullanımının Sahne Sanatları üzerindeki etkisi:

-Seyircinin ilgisini çektiği için tiyatro seyircisinde artış sağlamıştır.

-Sanatçı ve seyirci arasındaki etkileşimi arttırmış, seyircinin ilgisinin kalıcı hale gelmesini sağlamıştır.

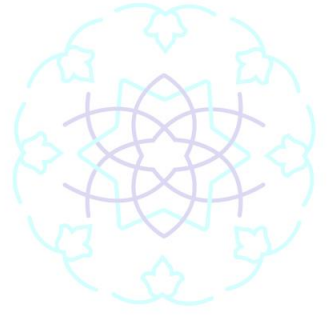
-Sözün ifade gücünü arttırmış, sahnelerin sanatla daha az iç içe olan kesiminin de sanata ilgisini yöneltmiştir.

-Gelişen teknoloji beraberinde ve iyi ses kayıt cihazları sayesinde alınan kayıtlarla müzisyen olmadan bile tiyatrolarda müzik kullanımı kalıcı hale gelmiştir.

BAÇINI

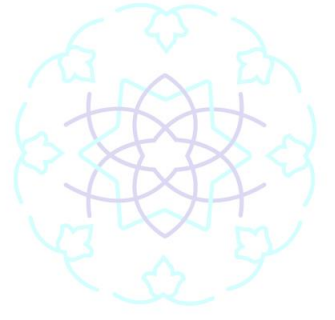
SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

-Tek kişilik oyunlarda oyuncuya motivasyon anlamında fayda sağlamakta, aktarılmak istenilen duyguyu pekiştirmektedir.

-Özellikle kahramanlık, milli duygular gibi yüceltilecek temalarda sahneyi güçlendirmektedir.

Bu kazanımlarıyla müzikli tiyatrolar sahne seyircisinin gözünde seyirciyi sanatla daha yakın ilişki içerisinde tutmuştur. Gelişen teknoloji sayesinde de bu gelişimi kalıcı kılmıştır. Teknolojiyle birlikte her disiplin kendi bünyesinde yeni dinamikler kazanırken sanat disiplinleri halkın ulaşabilirliği açısından ön plana çıkarak yukarı ivme kazanmıştır.

Kaynakça

- Ataman, A. M. (1947). *Musiki tarihi*. Milli Eğitim.
- Aydın, Y. O. (2023). Dijitalleşen Tiyatroda seyirci, bir uygulama örneği: “Cypresence” ve performans. *Sanat Yazıları*, (48) 21-37.
- Childs, L. (2022). *The quest for life and intelligence in digital puppets* [Doctoral dissertation], Bournemouth University.
- Çalışlar, A. (1993). *Tiyatronun ABC’si*. Simavi.
- Çelebi, E. (1992). *Başlangıçtan günümüze dünya tiyatrosu*. Düşünen Adam.
- Er, C. (2019). Batı ve Türkiye Tiyatrosunda Mekân Dramaturjisi.
- Ersan, A. G. I. (2017). Kuklasız bir kukla tiyatrosu: Dijital teknoloji çağında kuklacılık. *2nd International Art Symposium*.
- Gökalp, Z. (2016). *Hars ve medeniyet*. Bilge Oğuz.
- Levent, Y. S. (2023). Hatırlama ve unutma aracı olarak bellek mekânları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 328-339.
- Hatırlı, Y. (2022). *Dijitalleşen sahne sanatlarında anlatı formları* [Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Nutku, Ö. (2017). *Gösteri terimleri sözlüğü*. Kaynak.
- Say, A. (2003). *Müzik tarihi* (5. Basım). Müzik Ansiklopedisi.
- Şentürk, G. (2023). Tiyatro ve ortamlararasılık/medyalararasılık: süper iyi günler. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11(35), 548-575.
- Tylor, E. B. (1883). *Primitive culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, art and custom* (1. Cilt). Henry Hold and Company.
- Usmanbaş, İ. (1974). *Müzikte biçimler*. Milli Eğitim.
- R. E. Wycherley, (1991). *Antik çağda kentler nasıl kuruldu?*. N. Nirven & N. Başgelen (Çev.). Arkeoloji ve Sanat.